

## **КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В УМОВАХ ПОСТПРАВДИ ЯК РЕСУРС ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ**

**О. В. Яремійчук,**

*магістрант спеціальності «Психологічна реабілітація»*

*Донецький національний університет*

*імені Василя Стуса*

Фейки, маніпуляції, альтернативні факти, або ж – епоха постправди. Згідно до визначення, представленого у Оксфордському словнику, постправда описує епоху розвитку масових комунікацій, коли істина стає менш важливою, ніж заклики до емоцій і особистих переконань. Отже, постправда – це не брехня, а лише інтерпретація правди. Такі інтерпретації бувають різні – вони можуть як злегка коригувати факти, так і повністю їх деформувати й змінювати.

У 2017 році проблема постправди стає питанням міжнародної безпеки і обговорюється на головному зборі політиків, комунікаторів і журналістів NATO StratcomDialogue, який проходив у Ризі 5-6 липня. Явище постправди стає чудовим плацдармом для поширення конспірологічних теорій, популізму, альтернативної медицини, недостовірних новин.

2020 рік став ідеальним для виникнення та розповсюдження теорій змов. Тема коронавірусу об'єднала весь світ. Мінімальна кількість даних, які постійно змінювались, плутала офіційну владу та профільні організації. Це, зрештою, призвело до того, що вони суперечили одне одному й посилювали недовіру до себе. Критичне мислення в цьому контексті стає одним із найбільш дієвих методів боротьби з такими явищами, оскільки дозволяє розмежувати, при найми певною мірою, правду та її інтерпретацію. Саме критичне мислення, що розуміється як логічне та рефлексивне мислення, яке орієнтоване на прийняття рішень, у що вірити і що робити, є механізмом утворення відносної когнітивно-емоційної рівноваги у свідомості індивіда в інформаційно навантаженому суспільстві та постає ресурсом збереження психологічного благополуччя особистості.

Минулого літа компанія «InMind» провела дослідження, яке показало, що лише 11% українців можуть розпізнати фейк (<https://drive.google.com/file/d/1Oi2Edv15Sr4hS-D2KoxoKkamCarUX7f/view>). Це й створює підґрунтя для зростання довіри до популістської риторики. Так, виявлено, що 84% українців підтримують популістську політику, а 59% – не лише підтримують, а й вважають її реалістичною ([https://ces.org.ua/populism-paper/?fbclid=IwAR30\\_DStUs7AAJjDlKz\\_XelgCjg6KUtXeV4XFneuysaPcgqZcyNmddnvzmA](https://ces.org.ua/populism-paper/?fbclid=IwAR30_DStUs7AAJjDlKz_XelgCjg6KUtXeV4XFneuysaPcgqZcyNmddnvzmA)).

Звертаючи увагу на популізм, потрібно розуміти, що відсутність критичного осмислення дає доступ і підтримку маніпулятивним діям як окремих осіб, так цілих соціальних груп, у тому числі й політичних партій, що може викликати наслідки державного й міжнародного рівнів.

Ще одним цікавим феноменом в межах проблеми, що розглядається, є теорія змов, що охоплює різні напрямки, які мають далеко неоднаковий вплив як на людину, так і суспільство. Так, наприклад, вигадки про пласку землю, рептилоїдів, НЛО великого ризику не викликають. Основними джерелами небезпеки є альтернативна медицина і пов'язані з нею конспірологічні теорії, небезпека захоплення якими криється як у завданні психологічної та фізичної шкоди здоров'ю й життю людини, так і суспільству в цілому.

Так, однією з таких небезпек є ВІЛ/СНІД-дисидентство. Варто наголосити, що станом на 01.09.2020 р. у закладах охорони здоров'я під медичним наглядом перебувало 141 998 ВІЛ-інфікованих громадян України (показник 373 на 100 000 населення), зокрема 47 771 хворих із діагнозом СНІД ([https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/hiv\\_aids\\_statistics\\_operinfo\\_2020.09.pdf](https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/hiv_aids_statistics_operinfo_2020.09.pdf)). При цьому більшість adeptів ВІЛ/СНІД-дисидентства упевнені, що вірус не виділено, його фотографії – підробка, ВІЛ вигадали фармацевтичні компанії, а діагноз ставиться за результатами підроблених тестів; і насправді ВІЛ не впливає на розвиток СНІДу. Прихильники даної теорії закликають ВІЛ-позитивних людей та батьків ВІЛ-позитивних дітей відмовитися від прийому антиретровірусної терапії. З окресленого підходу стає зрозумілим, що це серйозна небезпека як для самих послідовників теорії, так і для їх оточення та суспільства в цілому.

І якщо ВІЛ/СНІД-дисидентство поступово все ж таки зникає, то рух антивакцинаторів тільки починає набирати обертів. У 2019 році Всесвітня організація охорони здоров'я вперше внесла у щорічний список глобальних загроз людству відмову від вакцинації.

Американські дослідники проаналізували тисячі звітів у період з 2014 року по 2018 рік. І дійшли цікавого висновку: 93% повідомлень про вакцинацію, більшість яких являються дезінформацією, у твіттері створюють та поширюють тролі або боти.

Варто зауважити, що антивакцинаторська кампанія у соцмережах сприяла спалахові кору в Європі 2018 року, унаслідок якого 72 людини загинуло і 82000 постраждало. Загалом у світі від кору померло 140 000 людей; при цьому однією з провідних причин за даними фахівців стала саме відмова від вакцинації (<https://ajph.aphapublications.org/doi/pdf/10.2105/AJPH.2018.304567>).

Антивакцинаторський рух мав свій вплив і в Україні. Так, у 2016 році Україна посіла 3-тє місце з кінця за кількістю щеплень від кору в світі. Тоді лише 45,5% дітей одного року отримали щеплення від кору своєчасно. Цьому також сприяв дефіцит вакцин у попередні роки. Як наслідок, у 2018 році Україна разом із Конго, Ліберією, Мадагаскаром та Сомалі увійшла до п'ятірки країн, де зафіксували найбільшу кількість спалахів кору (<https://www.who.int/news/item/05-12-2019-more-than-140-000-die-from-measles-as-cases-surge-worldwide>).

Тільки 29% українців згодні з тим, що вакцини безпечні, і всього 50% вважають їх ефективними. У світі ці показники значно вищі – 79% та 84%

відповідно. Це дані дослідження «WellcomeGlobalMonitor» за 2018 рік, у якому взяли участь 140 000 людей з понад 140 країн світу. (<https://wellcome.org/reports/wellcome-global-monitor/2018>). Недовіра українців до вакцинації – результат десятиліть дезінформації та відсутності критичного мислення. Це створює високі ризики виникнення спалахів інфекційних хвороб і є загрозою національній безпеці країни.

Сьогодні, під час пандемії, лише 25% українців готові скористатися безкоштовною вакциною від коронавірусу, якби вона вже дійсно існувала. Ще 16% вагаються, проте швидше зроблять щеплення. Найбільше – 49% – відмовляться ([http://rb.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/rubicon2.0.3\\_rb\\_report\\_20200619\\_4\\_ru.pdf](http://rb.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/rubicon2.0.3_rb_report_20200619_4_ru.pdf)). Цікаво, але 7 із 10 українців погоджуються з твердженням, що коронавірус створений штучно (<http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=952&page=1&t=7>).

Це могли б бути просто дані соціологічних досліджень, які відображають ефективність інформаційної кампанії з розповсюдження фейків, якби не інші дослідження. Так, вчені з Університету Делавера виявили, що людина, яка повірила в одну конспірологічну теорію, починає вірити і в інші. Цей стан можна порівняти із наркотичною залежністю ([https://www.huffpost.com/entry/psychology-why-people-believe-coronavirus-conspiracy-theories\\_1\\_5ec46c59c5b6956f4169cea4](https://www.huffpost.com/entry/psychology-why-people-believe-coronavirus-conspiracy-theories_1_5ec46c59c5b6956f4169cea4)).

Безперечно, звернення до альтернативної медицини, відмова від вакцинації та лікування, загрожує життю пацієнта, особливо якщо йдеться про профілактику інфекційних і лікування онкологічних та інших смертельно небезпечних хвороб. Відмова від лікування доказовими методами на користь віри в теорію змови фармацевтичних компаній – не рідкісне явище, що призводить до прогресування хвороб до невиліковних стадій. Хоча, звісно, об'єктивні дані говорять про зовсім інший обіг фінансів у цих сферах.

Наприклад, ринок вакцин США у 2019 році оцінювався у \$41,7 млрд і в 2024 році мав би сягнути \$58,4 мільярдів. При цьому, за прогнозами, обсяг ринку гомеопатії та альтернативної медицини становитиме у 2026 році \$199,2 млрд. А ринок лише фітомедицини у 2024 році оцінюють в \$117,02 млрд. (<https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/vaccine-technologies-market-1155.html>; <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/01/03/1680103/0/en/Complementary-and-Alternative-Medicine-Market-Size-Worth-USD-199-2-Billion-by-2026-Acumen-Research-and-Consulting.html>)

Виходячи з вищевикладеного, стає цілком зрозумілим, що проблематика дослідження та розвитку критичного мислення є безперечно актуальною, практично значущою та має стати однією з провідних тем у розробках психологів. Уточнення методів дослідження наявності критичного аспекту мислення, розробка способів розвитку критичного мислення населення світу й України зокрема, моніторинг ефективності розроблених методик – усе це завдання для подальшої роботи.